

Abramowicz, Andrzej

"General Pitt-Rivers. Evolution and Archaeology in the Nineteenth Century", M. W. Thompson, Brandford-on-Avon 1977 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/4, 838-839

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Omawiana praca – w zamierzeniu syntetyczna, faktycznie zaś encyklopedyczna – stanowi podsumowanie nie tyle stanu wiedzy o dziejach badań archeologicznych na świecie, ile zakresu wiadomości o tej dziedzinie Herberta Kühna. Autor bowiem – świadom rozwoju archeologii w innych krajach, koncentruje się jednak głównie na naukowych i badawczych osiągnięciach archeologii niemieckiej.

Podsumowując należy podkreślić, że praca Kühna jest pierwszą publikacją, zmierzającą do usystematyzowania dziejów badań archeologicznych od najdawniejszych czasów do 1975 r. na całej kuli ziemskiej. Jako taka, będąca w dodatku dziełem jednego autora, ma wszelkie wady i zalety pracy pionierskiej.

Bogaty zestaw literatury, liczne noty biograficzne oraz mapy i indeksy zamieszczone w pracy, są dodatkową zaletą powodującą, że zainteresowani dziejami badań archeologicznych często po nią sięgają będą.

Maria M. Blombergowa
(Łódź)

M. W. Thompson: *General Pitt-Rivers. Evolution and Archaeology in the Nineteenth Century*. Bradford-on-Avon 1977. Moonraker Press. 164 s. ilustr.

Autor tej interesującej książki, z wykształcenia historyk i archeolog, pracownik Inspektoratu Ochrony Zabytków Starożytnych w Ministerstwie Robót Publicznych, dwukrotnie w swoim życiu trafił na zespoły archiwaliów związanych z postacią generała Pitt-Riversa. Po raz pierwszy, kiedy wpadło mu w ręce 16 notatników i szkicowników generała, przechowywanych w ministerstwie, a powstałych w czasie, kiedy Pitt-Rivers pełnił funkcję inspektora ochrony zabytków. Stało się to podniętą, która skłoniła Thompsona do napisania artykułu *The First Inspector of Ancient Monuments in the Field*¹. Po raz drugi, kiedy powierzone mu w 1975 r. zadanie skatalogowania papierów po Pitt-Riversie – zdeponowanych w Salisbury and South Wiltshire Museum. Tym razem powstała recenzowana książka.

Augustus Henry Lane Fox, który w 1880 r. po otrzymaniu w spadku wielkich posiadłości (Cranborne Chase Estate) dodał do swego nazwiska dalszy człon „Pitt-Rivers”, urodził się w 1827 r., a zmarł w 1900 r. Jego zasługi jako „ojca” naukowej archeologii angielskiej podkreślano już niejednokrotnie, ostatnio uczynił to Glyn Daniel, zwracając szczególną uwagę na jego ewolucjonistyczne nastawienie w badaniu historii kultury materialnej oraz na prekursorstwo i wynalazczość w zakresie technik wykopaliskowych, sposobów dokumentowania i publikowania wykopalisk².

M. W. Thompson podzielił swą – poprzedzoną wstępem – książkę na osiem rozdziałów, po których następują: zamknięcie, tablica chronologiczna życia Pitt-Riversa, przypisy, aneksy i indeks. Rozdział pierwszy poświęcony jest jego dzieciństwu i wiekowi młodzieńczemu („Childhood and Boyhood”), a następnie służbie wojskowej, w czasie której zajmował się wypróbowywaniem wprowadzonych do uzbrojenia karabinów oraz nauką strzelania z nowej broni („Musketry and Marriage”) następnie – jego służbie zamorskiej („Overseas Service”), w czasie której brał udział w wojnie krymskiej, a potem stacjonował na Malcie; zainteresowani ewolucją („Evolution”); pierwszym badaniem archeologicznym („Early Fieldwork”); działalności na polu ochrony zabytków („Protection of Monuments”). Dwa ostatnie rozdziały omawiają działalność Pitt-Riversa w ostatnim okresie jego życia, kiedy jako właściciel olbrzymiego odziedziczonego majątku ziemskiego podjął w nim na wielką skalę badania wykopaliskowe („Cranborne Chase I” i „Cranborne Chase II”).

¹ „Journal of the British Archaeological Association” 3rd Series T. 23: 1960 s. 103–124.

² Daniel Glyn: *A Hundred and Fifty Years of Archaeology*. London 1975 s. 169–174. Upřednio tenże; *The Idea of Prehistory*. Penguin Books 1964 s. 72–76.

Należy podkreślić, że wykształcenie wojskowe i służba w wojsku miały wpływ na przyszłą działalność archeologiczną generała. Zapoznanie się z pracami fortyfikacyjnymi dało mu obycie z pracami ziemnymi, zaś kreślenie planów i posługiwanie się nimi oraz mapami wykształciło umiejętność stosowania instrumentów pomiarowych oraz nawyk prowadzenia dokumentacji. Jego zaangażowanie przy próbach nowych typów broni palnej pobudzało do kolekcjonowania broni, którą zaczął klasyfikować według form – tworząc ciągi rozwojowe. O początkowej fazie tego kolekcjonerstwa, rozpoczętego około 1852 r., wiemy bardzo mało.

W latach późniejszych Fox skłonny był przedstawiać się jako odkrywca ewolucji przed publikacją *Origin of Species* K. Darwina. W rzeczywistości – jak sądzi M. W. Thompson – po 1860 r. Fox znacznie zmodyfikował swe poglądy, idąc za ideami darwinowskimi, i potem nie zawsze rozróżniał te dwie fazy swych przemyśleń. Nie bez wpływu katalogu *Museum of the Royal Irish Academy* – przygotowanego przez R. W. R. Wilde'a – przyszły archeolog stał się rzecznikiem porządkowania kultury materialnej w sposób ukazujący jej ewolucję. W latach 60-tych, kiedy ewolucjonizm był jeszcze kierunkiem bardzo kontrowersyjnym, Fox współdziałał z dwoma bliskimi przyjaciółmi i współpracownikami Darwina, a mianowicie z Johnem Lubbockiem i z Thomasem Huxleyem. Trzeba przyznać, że model darwinowski – zastosowany jako klucz do zobrazowania jedności kultury materialnej i jej zmian, rozwoju i regresji – stał się dla Focha jednym z argumentów skłaniających go do podejmowania badań wykopaliskowych. Szukał w nich – w pierwszej fazie – zabytków, które ułożone w serie ukazywałyby następstwo typów w czasie. To prowadziło go do docenienia ich jako dokumentów pochodzących z czasów poprzedzających źródła pisane oraz do idei ich ochrony. Początków zainteresowań generała ochroną zabytków należy szukać w zetknięciu się z arkuszami 6-cio calowej mapy (*Ordnance Survey*), na której wiele odwzorowanych megalitów, gródek, pradziejowych fortec – już nie istniało w terenie. W 1868 r. działał w Komitecie ochrony megalitów, który zawiązał się na Międzynarodowym Kongresie Archeologicznym w Norwich, później zaś w latach 1868–70, jako sekretarz Ethnological Society of London.

Konieczność wszczęcia jakiejś akcji prawnej, mającej na celu przeciwstawienie się zniszczeniom, doprowadziła Lubbocka – członka parlamentu – do wniesienia ustawy, która po wielu latach weszła w życie w lutym 1882 r. jako *Ancient Monuments Bill*. Pierwszym inspektorem, który miał nadzorować podlegające ochronie zabytki został Pitt-Rivers. W charakterze inspektora odbył on szereg podróży, po których pozostała ciekawa dokumentacja w postaci wspomnianych już notatników.

Z punktu widzenia historii archeologii może największą zasługą Pitt-Riversa było rozwinięcie nowoczesnych technik wykopaliskowych oraz dokumentacyjnych, szczególnie w późniejszych okresach jego działalności w związku z wykopaliskami w posiadłości Cranborne Chase. Zwracał on szczególną uwagę na stratyografię pionową i poziomą, obserwował całe i przekroje, kazał rysować dokładne plany, na podstawie których odtwarzał potem plastyczne modele stanowisk. Od 1889 r. stale posługiwał się fotografią. O używaniu przyrządów pomiarowych wspominałem już wyżej. Interesujące też jest, że w miarę upływu czasu cel wykopalisk Pitt-Riversa zaczął się zmieniać. Z początku kopał on dla wykrycia zabytków, z których układał ciągi rozwojowe; następnie jednak stawiał sobie coraz szersze pytania historyczne.

Porównując działalność Pitt-Riversa z działalnością współczesnych mu archeologów polskich możemy zauważyć pewne pokrewieństwa wynikające – być może – tu i tam z założeń pozytywistycznych. Ewolucjonizm, sycyentyzm, postępek w metodach badawczych i dokumentacyjnych charakteryzował też takich badaczy, jak Godfryd Ossowski, Jan Nepomucen Sadowski, Józef Kopernicki, Jan Zawisza, Adam Honory Kirkor i inni³. Interesujące byłoby zbadanie, czy myśl Pitt-Riversa docierała do Polski?

Andrzej Abramowicz
(Łódź)

³ Józef Kostrzewski: *Dzieje polskich badań prehistorycznych*. Poznań 1949 s. 63–89.